

«DOUBLE VISION» ЯК ОЗНАКА КАНАДСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРЧОСТІ ДУГЛАСА КОУПЛЕНДА

На межі тисячоліть проблема національної ідентичності постколоніальних країн знаходиться у центрі дискусій критиків та літературознавців, які намагаються окреслити моделі ідентичності націй. У канадській літературі попри багаточисельні теоретичні концепції, які повною мірою розкривають канадську сутність: теорія виживання (М. Етвуд), національна ідентичність (Д. Джонс) та модель ізоляції (Дж. Мос), питання національної ідентичності у літературі канадських культових письменників, зокрема Дугласа Коупленда, вимагає детального дослідження і конкретизації.

Проблема національної ідентичності у Канаді має свою специфіку, сутність якої полягає у подвійному сприйнятті реальності (*double vision*). Усвідомлення себе частиною нації та одночасне розуміння своєї приналежності до певної етнічної спільноти відображають пошуки національної ідентичності канадців.

Поняття нації передбачає такий невід'ємний компонент як ландшафт. На такий компонент вказують зарубіжні і українські дослідники, серед яких К. Штенман-Маркусе [11, 55], О.В. Пронкевич [6, 112], С.М. Андрусів [1, 239] та ін. Так, К. Штенман-Маркусе вважає «географію важливим чинником формування ідентичності» [11, 55]. Подібне тлумачення зустрічається у працях дослідника іспанської літератури О.В. Пронкевича, який артикулює припущення, що «у кожній національній літературі та культурі існують типи ландшафту, зовнішні географічні ознаки, кліматичні умови, які членами даної нації визначаються як найважливіші у плані формування національних ідентичностей». Дослідник доводить, що індивіди будь-якої нації повинні вписувати себе у низку певних топосів. Нація формується завдяки «націоналізації» простору та перетворення його на міф, який змінює відношення представників культури до ландшафту, який більше не сприймається як географія, а виступає моделлю національної ідентичності [11, 112]. С.М. Андрусів вказує саме на природу і ґрунт як «територіальний» компонент національної ідентичності» [1, 239]. Тому маємо підстави стверджувати, що природа у творчості Д. Коупленда стає таким собі географічним маркером національної ідентичності.

У творчості Дугласа Коупленда, письменника та іммігранта канадського походження, простежуються певні географічні маркери національної ідентичності, а саме, локуси подій, які відображають канадське світобачення. У збірці оповідань Д. Коупленда «Життя після Бога» (1994) і романі «Поки подруга в комі» (1998) простежуються такі локуси ідентичності як гора та ріка.

Природі належить визначне місце у творі «Життя після Бога» (1994). Це довга подорож героя на північ, власне, до своїх витоків. М. Етвуд розглядає ідентичність як образ – кліше, втілений у Півночі, яка має фантастичну силу та

асоціюється з неприступною сутністю жінки, і куди відправляються для оновлення та переродження, та ландшафту, що з часом зазнає трансформації у результаті зміни локусів подій. Саме образ півночі та особливості ландшафту, за висловом Н.Ф. Овчаренко, і визначають ідентичність характеру канадця [7, 60; 4, 70].

Н.Ф. Овчаренко, досліджуючи специфіку канадського героя, дійшла висновку, що «канадські письменники створили такого героя, який повністю відповідає канадській дійсності» [4, 77], тому дика природа є місцем, «куди йдуть не вмирати, а відроджуватись», як народжувалась і відроджувалась сама Канада. Н.Ф. Овчаренко зазначає, що «національна самобутність англоканадців у період перших поселенців на канадській землі значною мірою формувалася на прагненні до мандрів» [3, 167]. Саме такі мандри спостерігаємо у першій частині збірки оповідань «Життя після Бога» (1994) під назвою «Малі створіння». Герой везе доньку до діда на північ від Ванкувера. Він розповідає їй, що кочівний спосіб життя підірвав його здоров'я, і він відчуває, що більше не може творити власну долю. Довга дорога героя прирівнюється до самої країни, яка мусила подолати багато перепон на шляху до національного самоствердження. Д. Коупленд переконаний, що країна не має майбутнього без усвідомлення власного минулого. Як тільки машина звертає на шосе в Кокіхаллу, внутрішній стан героя змінюється на краще, бо «... сліди цивілізації як вітром знесло» [8, 12]. Відтак природа має здатність заспокоювати та зцілювати. Він полинає у минуле, до своїх предків. Прагнення героя полинати до предків може прочитуватись вузько, а саме, як «...голос минулого в літературному дискурсі», що свідчить про «актуалізацію живої минувшини, що зберігається у колективній народній пам'яті та сприймається героєм як власна доля» [1, 147]. Припорошені снігом верхів'я гір, березовий гай, стрімка та довга дорога нагадують йому про труднощі та враження перших поселенців Нового Світу: «Дорога була такою довгою і похилою, а гори такими великими, що мені спало на думку, що Новий Світ міг налякати і водночас зачарувати перших поселенців» [8, 21].

Коли вони потрапляють у долину, де раніше не ступала нога людини, у долину, у якій немає ані ознак житла, ані чути звуків, він благає доньку навіть не дихати, бо вони: «...вступають у початок часів» [8, 17]. Дослідник С.М. Андрусів одним із ключових факторів «образного арсеналу національної культури — картини і образу світу» [1, 241] вважає саме природу та взаємини з нею. Відтак душевний спокій героя серед дикої природи трактуємо як формування образної картини канадської культури.

Під час подорожі герой оповідання «Малі створіння» (збірка оповідань «Життя після Бога», 1994) розповідає про малих створінь – звірів, завершуючи свою оповідь тим, що «...всі вони мали потрапити у казку, але загубилися на своєму шляху» [8, 22]. Загубленість «малих створінь» має відношення до представників етнічних спільнот, які багато років тому прибули на новий континент у пошуках раю, але натомість втратили власну самобутність та

розчинилися у мультикультурному середовищі. У цьому проявляється «гарнізонна ментальність» канадців та фрагментарність мислення.

Засобом реалізації ідентифікації героя цього самого твору стає пейзаж. Як зазначає О. Галич «відношення пейзаж – людина будується на принципі так званого психологічного паралелізму – зіставлення картин природи з душевним і емоційним станом людини» [2, 159]. Герой відчувається чужаком у непривітному середовищі та відчуває, що живе життям іншої людини. Одного дня зачинається у своїй квартирі у Ванкувері та згадує минуле. Перед очима постають фотографії: будинки у північній частині Британської Колумбії, які були затоплені у 60-ті роки ХХ століття під час будівництва гідроелектростанції. Він подумки блукає по одному із таких будинків і розуміє, що зовсім себе не знає: *«мені здавалось, що я живу чужим життям...»* [8, 56]. Згадуючи минуле, він зазначає, що *«... моє життя було чарівним, але без релігії та політики. Це було життя дітей нащадків перших поселенців – життя після Бога – життя, в якому можливо отримати спасіння і на Землі, яка розташована на краю небес»* [8, 273]. Перші поселенці прибували на цілину у пошуках кращого життя, але з часом мусили порвали зв'язки зі своєю релігією та минулим. Тому все, що відбувалося до освоєння земель Нового світу, залишається таємним і недоступним.

Згадки про рибальство у диких місцях північної частини Британської Колумбії не дають герою спокою: *«... у моїй пам'яті залишилися пейзажі, які оточували мою сім'ю: дикі гори, швидкі ріки, незайманість та чистота всього навколо»* [8, 344]. Саме ці пейзажі змусили його заглибитися в себе та попрямувати у глухі місця. Пейзажі глухої природи перегукуються із внутрішнім станом героя: неосвоєні простори стають невідомою частиною його самого: *«Глухі, дикі місця стають тією частиною, яку можна завжди відвідати, охоплені дрімотою просторі землі зазвичай відкриті для дослідника та мають здатність посвятити»* [8, 344]. Отже, відчуваючи негайну потребу з'ясувати походження та втомившись від суєти сучасного життя, герой розбиває намет у лісі, *«готуючись приєднатись до світу дерев, до їх стоячого сну»* [8, 345]. Загортаючись тепліше у ковдру та випалюючи сигарету, він усвідомлює, що стоїть на порозі великих змін, оскільки *«... це кінець певної частини мого життя – початок якоїсь невідомої таємниці, яка скоро відкриється»* [8, 345]. Єднання з природою для нього стає можливістю поринути у незвідане минуле, досягнути незайманість місцевості, зрозуміти почуття перших поселенців, і у певному сенсі віднайти власну національну ідентичність. Герой прокидається вранці у своєму наметі і йде до берега струмка, щоб напиться води. На колінах він п'є воду, піднімає голову і дивиться поміж дерев, де пробиваються промені сонця, які дають надію на майбутнє. Сонце асоціюється з минулим і теперішнім героя. Він усвідомлює, що *«це те ж саме сонце – вогняна куля, яка світила у роки моє юності...»* [8, 356]. Саме на півночі Канади сонце примушує героя зайти у холодну річку, де його приймають *«ці руки – руки, які виліковують, руки, які підтримують, руки,*

яких ми бажаємо ... руки, які вимовляють слова, які говорять нам, що ми єдине ціле» [8, 360]. Дослідник канадської літератури Л.І. Ноел зазначає, що «ріка глибоко вкорінена у канадську свідомість» [10, X] тому вона стає таким собі локусом національної ідентичності. Він порівнює роль ріки у формуванні ідентичності з «рухом національної ідеї» [10, X]. Герой, який довго мандрував на північ від Ванкувера, нарешті єднається з природою та поринає у минуле, де його приймають «руки» його предків. Рука має символічне значення віри людини у власну здатність передавати духовну і фізичну енергію, тому прагнення героя полинати у холодну ріку інтерпретуємо як архетипне бажання отримати минулий досвід від попередніх поколінь. Водночас у християнській Трійці рука слугує символом Бога [6, 312], якого герой у збірці оповідань Дугласа Коупленда «Життя після Бога» (1994) нарешті пізнає. Божественне для Д. Коупленда зосереджене у минулому його країни ще до перших поселенців. Н.Ф. Овчаренко слушно зауважує, що «прагнення канадців пізнати Бога інтерпретується як спроба з'ясувати своє походження» [4], а дослідник С.М. Андрусів артикулює концепцію, що «... віра у Бога допомагає перебороти власну самотність і смертність; віра стає психологічним підґрунтям прив'язаності людини до етнічної спільноти» [1, 158]. Збірка оповідань «Життя після Бога» (1994) демонструє і інший невід'ємний компонент національної ідентичності канадців — «гарнізонну ментальність», фрагментарність та бажання усвідомити власну етнічну приналежність. Довгий шлях героя до самопізнання завершено. Він нарешті знайшов істину, яка для нього є пам'яттю про минуле та вірою у можливість майбутнього. Відтак, фінал збірки оповідань сповнено сподіваннями на повне культурне відродження, а локусом національної ідентифікації стає ріка, яка набуває символічного значення предків.

«Double vision» канадської ідентичності простежується і у наступному романі Д. Коупленда «Поки подруга у комі» (1998), де локус ідентичності — ріка — доповнюється локусом гори.

На початку роману Річард і Карен опиняються на верхівці гори Гроуз, де вони позбавляються цнотливості. Гора слугує таким собі місцем самопізнання та дорослішання. Морозність та ясність грудневого вечора підсилюють чистоту героїв, які сповнені надій на майбутнє. З гори відкривається краєвид тихого та спокійного Ванкувера у вечірніх вогнях, який, охоплений сном, обіцяє майбутнє: «Місто... мерехтливі вогники миру та надії на майбутнє» [9, 3].

На горі Карен повідомляє Річарду, що її переслідують незвичайні сни — видіння майбутнього. Карен після цього впадає у кому, пізніше стає відомо, що вона вагітна, а життя Річарда кардинально змінюється. Він мусить прийняти свій новий статус батька та чоловіка Карен, усвідомити, що закінчити школу буде не так легко, оскільки однолітки змінять своє ставлення. Річард, згадуючи цю пригоду на горі, акцентує увагу саме на щасливих моментах: «Тут я повертаюсь до тієї першої тріщинки у шкарлупі часу, до того моменту, коли я був справді щасливим» [9, 3].

Переслідування однолітків доводили підлітків до відчаю, і єдиним місцем укриття слугував болотистий рівчак з вічнозеленими кущами: *«... ми приїхали до зарослого лісом рівчака за Реббіт Лейн. Ми припаркували машини і спустились до вологого болотистого дна, де високі дерева ховали нас від негоди та вітру. Тільки тут ми трішки заспокоїлись»* [9, 28].

Сімнадцять з половиною років після закінчення школи Річард виховував доньку, зловживав алкоголем та сумував за Карен, яку відвідував час від часу. Природа стає єдиним місцем, куди він прагнув потрапити з метою забути власний біль та самотність *«земля все ще могла зцілювати»* [9, 107]. Він вважав, що земля все ще заліковувала власні рани від техногенного втручання людини, але у неї було досить енергії, щоб вилікувати і його. Він пробирається по слизьких каменях і раптово примічає ставок, який був переповнений тисячами лососів, що прагнули потрапити додому. Для Річарда велика кількість риби, обмеженої маленьким ставком, асоціюється з етнічними спільнотами Канади, які так само проживають на невеликій території та мріють потрапити додому: *«Там я побачив тисячу лососів, які прагнули піднятися вгору по течії та відкласти ікру. Вся ця тисяча риб, замкнута у пастці, мала єдине бажання – потрапити додому»* [9, 108].

Блідо-синє небо, крик чайки, чапля та шелест води навіюють йому спогади про дитинство. Він згадує біло-чорного кита, якого побачив в акваріумі багато років тому. Його донька Меган дійшла висновку, що тримати китів у неволі жорстоко і тому простежувала у пресі будь-яку інформацію про те, що китів після років невільного життя все-таки випускали на волю. Згадка про кита викликала у нього сентиментальні почуття, оскільки це було одним із його дитячих страхів та причиною роздумів: *«Одним із моїх дитячих страхів була думка про те, як почувається кит, який виріс в океанаріумі, і якого раптово випускають на волю – до своїх предків. Руйнується звичний йому світ, а з усіх сторін його оточує чужий океан, зблискують дивні риби і вода смакує зовсім по-іншому, і поняття глибини йому невідоме, і він не знає, якою мовою будуть розмовляти мандруючі китові зграї»* [9, 110]. Річард вважав, що це був страх перед світом, який обіцяв одного дня зруйнувати всі закони та правила. Чернобіла палітра кита слугує таким собі знаком багатонаціональної країни. Після замкненості дитинства людина опиняється у мультикультурному суспільстві, де все чуже: мова незнайомих людей, їх звичаї та традиції. Тому Д. Коупленд підсвідомо формулює необхідність об'єднуючого символу.

Річард сидить біля ставка, глибоко занурившись у роздуми, коли прокидається Карен. Над ним пролітає птах, і він відразу усвідомлює, що у трьох милях від нього у схожій на склеп лікарняній палаті, прокидається Карен. Як бачимо, природне середовище слугує таким собі засобом прозрінням для Річарда та сприяє його самопізнанню.

Наприкінці роману, коли зображується кінець апокаліптичного року і шестеро обраних мусять прийняти важливе рішення щодо переписування майбутнього, Д. Коупленд знову звертається до природи і гори зокрема. Карен

зі своєю онукою Джейн піднімаються на гору, де зникають назавжди задля того, щоб світ змінився на краще, адже місія Карен попередити людство виконана, і новий світ почнеться саме в момент її зникнення. Джейн ще повернеться, але уже у інший світ, а Карен неначе Ісус Христос, який приніс себе у жертву задля усього людства, іде у небуття.

Таким чином, аналіз маркерів національної ідентичності у збірці оповідань Дугласа Коупленда «Життя після Бога» (1994) і романі «Поки подруга у комі» (1998) свідчить про духовну близькість письменника до Канади, оскільки у його творчості простежується характерне для Канади подвійне сприйняття реальності (double vision).

Література

1. Андрусів С.М. Західноукраїнська література 30-років ХХ ст.: проблема національної ідентичності: дис. ... д-ра філолог. наук : 10.01.01 / Андрусів Стефанія Миколаївна. — К. — 1996. — 393 с.
2. Галич О. Теорія літератури / Галич О., Назарець В., Васильєв Є. — К. : Либідь, 2008. — 488 с.
3. Овчаренко Н.Ф. Модель ідентичності в канадському літературно-художньому і літературо-критичному контексті: дис. ... д-ра філолог. наук / 10.01.04; 10.01.01 / Овчаренко Наталія Федорівна. — К. — 1996. — 393 с.
4. Овчаренко Н.Ф. Канадський літературний канон на зламі століть / Наталія Федорівна Овчаренко. — К. : Вид.-во гуманіт. літ-ри, 2006. — 311 с.
5. Пронкевич О. Нація-нарація в іспанській літературі доби модернізму: Монографія / Олександр Пронкевич. — К. : Пед. Преса, 2007. — 256 с.
6. Тресиддер Дж. Словарь символів / Джек Тресиддер. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. — 449 с.
7. Atwood M. Survival: Thematic Guide to Canadian Literature / Margaret Atwood. — Toronto: Anansi, 1972. — 287 p.
8. Coupland D. Life After God / Douglas Coupland. — New York : Pocket Books, 1994. — 360p.
9. Coupland D. Girlfriend in Coma / Douglas Coupland. — New York : HarperCollins, 1998. — 288p.
10. [Noel](#) L. Voyages: Canada's heritage rivers / Lynn [Noel](#). — Newfoundland : Breakwater Books, 1995. — 197 p.
11. Steenman-Markusse C.J. Rewriting pioneer women in Anglo-Canadian literature / Cornelia Janneke Steenman-Markusse. — Leiden : Universiteit Leiden. — 2001. — 247 p.

Анотація

О.М. Заїковська “«Double vision» як ознака канадської національної ідентичності у творчості Дугласа Коупленда”

У статті розглядається «double vision» як ознака канадської національної ідентичності у творчості Д. Коупленда. Авторка робить припущення, що у його творчості географічні маркери національної ідентичності і прагнення з’ясувати історію свого етносу трактуються як характерне для Канади подвійне сприйняття реальності (double vision).

Ключові слова: національна ідентичність, етнос, локус

Аннотация

О.М. Заиковская “«Double vision» как признак канадской национальной идентичности в творчестве Дугласа Коупленда”

В статье рассматривается «double vision» как признак канадской национальной идентичности в творчестве Д. Коупленда. Автор выдвигает гипотезу, что географические маркеры национальной идентичности и стремление узнать историю своего этноса интерпретируются как свойственное Канаде двойственное восприятие реальности (double vision).

Ключевые слова: национальная идентичность, этнос, локус

Summary

O. Zaikovs'ka “«Double vision» as a feature of Canadian national identity in Douglas Coupland's works”

The author focuses on «double vision» as a feature of Canadian national identity in Douglas Coupland's works. The author claims that geographical markers of national identity in conjunction with the longing to trace the history of the ethnic community are regarded as Canadian double perception of reality (double vision).

Key words: national identity, ethnic community, locus.

Стаття прорецензована і рекомендована до друку к.ф.н., доцентом Данилюком С.С.